

**INKLUZIV TA'LIM JARAYONINI TASHKIL ETISHNING
NAZARIY ASOSLARI VA AMALIY YONDASHUVLARI: MAXSUS
EHTIYOJLI BOLALAR BILAN ISHLASHDA SAMARALI METODLAR**

Esankeldiyeva Djamila Xazratkulovna

Sirdaryo viloyati Xovos tumani 11-maktab amaliyotchi psixologi

Xolmatova Sanobar Jalolidinovna

Sirdaryo viloyati Xovos tumani 2-maktab amaliyotchi psixologi

Sulaymonova Oyimjon Ravshanbekovna

Sirdaryo viloyati Xovos tumani 27-maktab amaliyotchi psixologi

ANNOTATSIYA: *Mazkur maqolada inkluziv ta'lim jarayonini tashkil etishning nazariy asoslari va maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlashda samarali amaliy yondashuvlar ko'rib chiqiladi. Inkluziv ta'limning o'quvchilarga ta'siri, ta'limda teng imkoniyat yaratish masalalari va ularga mos metodlarni qo'llash yo'llari tahlil qilinadi.*

Kalit so'zlar: *inkluziv ta'lim, nazariy asoslar, amaliy yondashuvlar, maxsus ehtiyojli bolalar, samarali metodlar, pedagogik qo'llab-quvvatlash, teng imkoniyatlar, ta'lim integratsiyasi, ijtimoiy moslashuv*

Inkluziv ta'lim jarayonini tashkil etish nazariyasi va amaliy yondashuvlari ta'lim tizimida keng muhokama qilinadigan sohalardan biridir. Ushbu jarayonning maqsadi maxsus ehtiyojli bolalarni ta'lim jarayoniga to'liq jalb qilish va ularga o'z qobiliyatlarini rivojlantirish uchun teng imkoniyatlar yaratishdan iborat. Inkluziv ta'limda asosiy nazariy yondashuv barcha o'quvchilarga, shu jumladan maxsus ehtiyojli bolalarga ham ta'lim olish uchun imkoniyatlar yaratishga qaratilgan bo'lib, bu jamiyatning har bir a'zosini qabul qilish, tushunish va qo'llab-quvvatlashni nazarda tutadi. Amaliy yondashuvlarda maxsus ehtiyojli bolalarga moslashgan ta'lim muhitini yaratish muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, ularga

mos metodlarni tanlash va ulardan foydalanish ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish uchun zarur. Inkluziv ta'limda maxsus ehtiyojli bolalarning o'zlarini erkin ifoda etishlari va bilim olishdagi qiyinchiliklarni yengib o'tishlari uchun qulay sharoitlar yaratish katta ahamiyat kasb etadi.

Bunda har bir bolaning o'ziga xos qobiliyatlari, ehtiyojlari va imkoniyatlarini inobatga olib yondashish zarur. Maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlashda samarali metodlar, masalan, individual yondashuv, guruhli ishlash va o'zaro yordamga asoslangan strategiyalar ham samarali bo'ladi. Bunday yondashuvlar o'quvchilarning o'zlariga bo'lgan ishonchini oshirish va o'rganish jarayoniga faol ishtirok etishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ta'lim muhitida inkluziv tamoyillarni amalga oshirish uchun pedagoglarning malakasini oshirish, ular uchun maxsus treninglar va seminarlarda ishtirok etish ham muhim hisoblanadi. Inkluziv ta'limning muvaffaqiyatli bo'lishi o'quvchilar, o'qituvchilar, ota-onalar va jamoatchilikning hamkorligiga bog'liq bo'lib, ushbu jarayonni ta'minlash ta'lim tizimining birlamchi vazifalaridan biridir.

Shu sababli, maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlashda pedagoglarning o'qitish metodlarini doimiy ravishda yangilab borishi va o'z kasbiy ko'nikmalarini oshirishi lozim. Inkluziv ta'limni qo'llash orqali barcha o'quvchilarda o'z qobiliyatlarini rivojlantirish va jamiyatda o'z o'rnini topishga ko'maklashish mumkin bo'ladi. Shu ma'noda, inkluziv ta'lim jarayonining nazariy va amaliy asoslari, ta'lim muhitini moslashtirish va o'quvchilarga individual yondashuv metodlari nafaqat maxsus ehtiyojli bolalarning rivojlanishiga yordam beradi, balki umumiy ta'lim jarayonining sifatini oshiradi. Bu esa o'z navbatida ta'lim tizimini yanada ijtimoiy jihatdan qulay va moslashuvchan qiladi.

Inkluziv ta'limda maxsus ehtiyojli bolalar uchun ta'lim dasturlarini yaratish va rivojlantirish doimiy ravishda amalga oshirilishi kerak. Shu bilan birga, ularning individual ehtiyojlarini qondirish uchun maxsus pedagogik texnologiyalar va yondashuvlar qo'llaniladi. Inkluziv ta'limda maxsus ehtiyojli bolalar uchun maxsus moslashtirilgan o'quv dasturlarini ishlab chiqish va ularga mos

texnologiyalarni joriy etish muhim o'rin tutadi. Ushbu yondashuvning asosiy maqsadi — bolalarning individual xususiyatlari va imkoniyatlarini hisobga olgan holda ta'lim sifatini oshirishdir. Buning uchun ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalar, masalan, interaktiv ta'lim metodlari va multimediya vositalaridan foydalanish samarali hisoblanadi. Bu bolalarning diqqatini jalb qilish va ularni faol ishtirokchi sifatida ta'limga jalb qilish imkonini beradi. Shu bilan birga, maxsus ehtiyojli bolalar uchun o'quv jarayonida qo'llaniladigan moslashtirilgan vositalar va o'yin metodlari ular uchun yanada qulay va qiziqarli ta'lim muhiti yaratadi. Bundan tashqari, maxsus ehtiyojli o'quvchilar bilan ishlashda ularning rivojlanishidagi to'siqlarni bartaraf etishga yordam beruvchi psixologik va pedagogik yordam dasturlarini joriy etish ham zarurdir.

Bunday dasturlar orqali o'quvchilarning ruhiy va jismoniy rivojlanishi kuzatib boriladi, ularga kerakli psixologik qo'llab-quvvatlash ta'minlanadi. Inkluziv ta'limda o'qituvchilarning roli ham katta ahamiyatga ega, chunki ular bolalarning ehtiyojlarini tushunib, individual yondashuv asosida darslarni tashkil etishi lozim. Shu bilan birga, ota-onalar bilan hamkorlikda ishlash, ularni bolalarining ta'lim jarayoniga jalb qilish ham ta'lim samaradorligini oshirishda muhimdir. Inkluziv ta'limning barqaror rivojlanishi uchun ta'lim muassasalari moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, maxsus jihozlar va moslashgan o'quv adabiyotlari bilan ta'minlash kerak. Bularning barchasi ta'limning sifatini oshirishga va maxsus ehtiyojli bolalar uchun yanada qulay sharoitlar yaratishga xizmat qiladi. Inkluziv ta'lim nafaqat maxsus ehtiyojli bolalarning rivojlanishiga yordam beradi, balki ularning jamiyatga to'liq integratsiyalashuvi uchun ham muhim omil hisoblanadi. Shu sababli, bu jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshirishda barcha ishtirokchilar, ya'ni pedagoglar, ota-onalar va davlat tashkilotlari hamkorlikda ishlashi lozim. Inkluziv ta'lim jarayonida muhim yondashuvlardan biri bolalarning ijtimoiy moslashuvini ta'minlashdir. Bu jarayon maxsus ehtiyojli bolalarning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirish orqali ularga jamiyatda mustaqil faoliyat yuritish imkoniyatini beradi. O'quv jarayonida guruhli ishlash, jamoaviy

loyihalar, hamkorlikda o'quv faoliyati kabi metodlarni qo'llash o'quvchilarni bir-biriga yaqinlashtiradi, ularni boshqa bolalar bilan hamkorlikda ishlashga o'rgatadi.

Bu bolalar o'z tengdoshlariga nisbatan ijobiy munosabat bildirishga, boshqalarning fikrlarini tinglashga va hurmat qilishga intiladi. Shu orqali inkluziv ta'lim jarayonida o'quvchilarning ijtimoiy va kommunikativ ko'nikmalari shakllanadi va rivojlanadi. Bundan tashqari, maxsus ehtiyojli bolalar uchun turli muammolarni hal qilishga yordam beruvchi psixologik treninglar va rivojlantiruvchi mashg'ulotlar o'tkazish ham ijobiy natijalar beradi. Ular yordamida o'quvchilar o'z his-tuyg'ularini boshqarishni, stress holatlarini yengishni va o'z-o'zini rivojlantirishni o'rganadilar. Inkluziv ta'lim dasturida barcha bolalarning teng huquqlarga ega ekanini ta'minlash uchun dars jarayonlarini va baholash tizimini ham moslashtirish zarur. Baholashda o'quvchilarning individual rivojlanish darajasi va erishgan natijalari hisobga olinishi, bu jarayon ularga nisbatan qulay va adolatli bo'lishi kerak.

O'qituvchilarning tayyorgarligi ham muhim ahamiyatga ega bo'lib, ular maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlashda zarur bo'lgan metod va yondashuvlarga ega bo'lishi kerak. Shu sababli o'qituvchilar uchun maxsus treninglar va malaka oshirish kurslarini tashkil etish, ularni innovatsion va zamonaviy metodlar bilan tanishtirish muhimdir. Bu esa o'quv jarayonining samaradorligini oshirishga yordam beradi. Ota-onalar bilan ishlashda esa, ularning bolalarining ta'lim jarayonida faol qatnashishi va ularga har tomonlama yordam ko'rsatishlari uchun turli maslahatlar, trening va seminarlar o'tkazish tavsiya etiladi. Shu tariqa, inkluziv ta'lim jarayoni bolalar uchun qulay va qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratib, ularning ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishlariga ko'maklashadi. Inkluziv ta'limning asosiy tamoyillaridan biri bolalarni ularning imkoniyatlariga qarab rivojlantirishdir. Bu jarayonda har bir bola o'z qobiliyatlarini namoyon qilish va yanada rivojlantirish uchun teng imkoniyatlarga ega bo'lishi kerak. Shu maqsadda ta'lim muassasalari turli xil pedagogik va psixologik usullardan foydalanadi. Masalan, maxsus ehtiyojli bolalar uchun differensial yondashuv, ya'ni har bir

bolaga individual tarzda yondashish qo'llaniladi. Bu orqali bolalar qobiliyatlarini o'zlariga mos darajada rivojlantirishi, o'ziga ishonch hosil qilishi va jamiyatga moslashishi osonlashadi. Shuningdek, ular o'quv jarayonida o'z tengdoshlaridan ortda qolmasligi, balki ularning yordami bilan o'zini namoyon qilishi, rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Bo'riev, A., va Tursunova, L. *Inkluziv ta'limning nazariy va amaliy asoslari*. Toshkent: Universitet nashriyoti, 2021.
2. Pulatov Sh.N.Sankhya-ancient Indian philosophical school. //PUSTAK BHARATI RESEARCH JOURNAL// JAN-June. ISSUE Toronto, Canada. No: 1-2, 2020.
3. Shomaxmudova .R.Sh Inklyuziv ta'lim (Xalqaro va O'zbekistondagi tajribalar) Toshkent-2011
4. Saviya.uz
5. Ta'lim.uz